

Skot Abot i
Žarko Radaković

Knjiga o
prijateljstvu
MI

Copyright © 2022, Žarko Radaković, Scott Abbott
Copyright © ovog izdanja 2022, LAGUNA

Knjiga o
prijateljstvu

MI

SADRŽAJ

Skot Abot: *O prijateljstvu*
(preveo sa engleskog Ivan Jovanović)

1. Žarko Radaković – približno. 13
2. Amikabilna korespondencija 57
3. Prijateljski epilog 113

Žarko Radaković: *Mi*

1. Prijatelji 121
2. Tajna odsutnog prijatelja 160
3. Saučesnici (svedoci) 175

Pogovor, slike

1. Aleks Kaldijero: *U vezi sa Mi*. 197
(preveo sa engleskog Ivan Jovanović)
 2. Nina Pops: *Portreti* 200
- O autorima* 203

Skot Abot
O PRIJATELJSTVU

Za Aleksa
Kaldijera

1

Žarko Radaković - približno

Žarko nas prebacuje na jedno ostrvo u Južnom moru i pita me šta ja to pišem. Tvoju biografiju, odgovaram mu ja. On me snabdeva cigarom. Vodi me da slušamo Džona Zorna. Kupam se s Monikom.

Iako bi se čitaocu možda i moglo oprostiti na pretpostavci da je Žarkova pripovest samo „plod mašte“, uveravam vas da je svaka reč koju je ovde napisao istinita. Kao što nas je Sveti Niče naučio u svom vanmoralnom traktatu, istina se zapravo sastoji od pokretne vojske metafora.

Žarko me gleda dok pišem, piše o tome kako me gleda dok pišem. Pretpostavlja da ja radim na njegovoj biografiji. To je ovde nemoguće, za ovim stolom na ostrvu u Južnom moru, koje je on zamislio. Najbliže što sam ja ikada prišao nekom ostrvu u Tihom okeanu bilo je posredstvom nekog drugog. Bob Abot, moj mladi budući otac, pilotirao je bombarderom B-29 s ostrva Tinijan i Ivo Džima kako bi Japan zasipao bombama. Žarkov otac, Mirko Radaković, u tom istom

ratu borio se protiv nacista u Jugoslaviji. Obojica su se živi vratili svojim kućama, udvarali se i venčali našim majkama, Ljubicom Pantić i Dženis Hilton, pa smo nas dvojica rođeni 1947. i 1949.

Rešio sam da nas premestim sa Žarkovog izmašanog ostrva u moj dom u Juti. Onako obgrljen planinskim lancem Vasač i sa pogledom na plitko jezero koje se ugnezdilo u dolini Juta, mogu da Žarkov život približno prikažem u poznatom okruženju. Na kraju romana *Pogled* Žarkov narator pita: „Ko smo mi *ovde*?“ Ko je Žarko?, pitaću ja. Ko je on *ovde*, u mom prostoru, u mom vremenu?

Žarkov prijatelj David Albahari podseća me na to da je biografija u najboljem slučaju približna: „Ne bih ni pokušavao da rekonstruišem njegov život. Kada su posredi istine, svaka biografija jednako je jalova baš kao i autobiografija. Jedan svedok nije dovoljan, a izjave dva svedoka nikada nisu istovetne.“

Moj brat Džon preminuo je od posledica AIDS-a 1991. godine i ja sam dvadeset pet godina pisao o njemu u fragmentima koje sam s vremenom počeo da doživljavam kao bratske meditacije. Otkrio sam da ne mogu da pišem o Džonu a da ne pišem o sebi. Knjiga *Već dugo besmrtan* napokon je objavljena 2016. godine. A sada ova približna biografija mog dragog prijatelja Žarka Radakovića, koju pišem na osnovu beležaka započelih 1984. godine, kada sam ga upoznao u Tibingenu u Nemačkoj, biće svojevrsan nastavak te knjige *Već dugo besmrtnog*. Zašto sam pisao o mom bratu?

Zašto pišem o Žarku? Nobelovac Ivo Andrić daje odgovor na to pitanje:

Tražio je... prijatelja saučesnika i duševno biće, koji sve hoće da sasluša i sve može da razume, sa kojim bi se iskreno porazgovarao i koji bi mu na sva pitanja jasno i otvoreno odgovorio. U takvom razgovoru, kao u nekom ogledalu, mogao bi prvi put da vidi svoj istinski lik, da sazna pravu vrednost svoga rada i da odredi nedvosmisleno svoj položaj u svetu.

Žarko i ja smo sušte suprotnosti s mnogo toga zajedničkog. Dok je u mojoj zemlji Komitet za neameričke aktivnosti vršio istragu holivudskih scenarista i reditelja pod sumnjom da su komunisti, Žarkov otac je započinjao karijeru kao posleratni komunistički funkcioner u zemlji u kojoj su komunistički partizani bili heroji nove republike.

Žarkova majka odrasla je u jednom selu na obroncima Fruške gore, gde je njen otac bio imućni zemljoradnik. Moja majka je odrasla u Denveru u saveznoj državi Kolorado, gde se njen otac bavio prodajom osiguranja. Žarkov otac je bio iz Surčina, blizu Beograda, gde je njegov otac bio dobrostojeći zemljoradnik. Moj otac je odrastao u gradiću koji se zvao Vindzor, u državi Kolorado, gde je njegov otac bio dobrostojeći zemljoradnik. Moj otac je imao pet palomino konja. Broj palomino konja koje je Žarkov otac imao još nije utvrđen, na moje zadovoljstvo.

Žarkova majka, mlada, nagnuta unazad, odevena je u svetlu haljinu, čija se prava boja ne vidi na crnobeloj fotografiji. Drži svog glavatog dečacića visoko uz grudi. Taj ćelavi mudrac, nag do pojasa, sa visine gleda svoju majku mašući krupnom desnicom. Njena blago pognuta glava, sklopljene oči i uzdržan smešak govore da je ona već čula to predavanje. Pročitavši Žarkov roman *Tibingen*, na njenom licu nema

smeška uzdržanosti. Ako napišeš joj jednu ovakvu knjigu, kazala mu je, završićeš u ludnici. Kada je moja majka pročitala knjigu koju sam napisao zajedno sa Semom Rašfortom, *Divlje vožnje i divlje cveće: Filozofija i botanika s motorima*, zabrinula se da ću zbog obilja psovki završiti u paklu.

Dugonogi Žarko, sa sedam ili osam godina, sedi na drvenom konjiću. Uopšte ne liči na kauboja: kratke pantalone, soknice, sandale, kaputić do kolena i beretka. Šta li će biti od ovog dečacića sa zagonetnim osmehom?

Isti taj dečak, možda godinu dana mlađi ili godinu dana stariji, sedi na klupi između svog oca i nekog porodičnog prijatelja. Sva trojica nose kapute i kape. Žarkov otac nosi šešir, a onaj drugi čovek englesku kapu, dok Žarko nosi nešto što liči na kačket. Dva muškarca gledaju fudbalsku utakmicu na lokalnom terenu. Žarko se okrenuo i gleda u kameru, a njegove prevelike uši su žudno i strastveno radoznale koliko i njegove iskričave oči. Krupne šake štrče iz rukava njegovog kaputa, već željne pera.

Sićušna tamnokosa Milica gleda svog mladog oca. Njegova dugoprsta šaka obuhvata je s leđa i čvrsto je drži. Da li je ona to opčinjena Žarkovim brkovima? Time kako je nežno gleda? Olga i ja smo bili mladi, kaže Žarko, i vrlo zaljubljeni.

Žarko je godinu dana proveo služeći vojsku. Vitak mlađić kratke kose u vojničkoj košulji. Brkovi padaju preko njegovih punih usana, a ozbiljne oči uprte su pravo u kameru. Otprilike u to isto vreme ja sam bio u Nemačkoj baveći se poluobaveznim mormonskim misionarskim radom. Za

dlaku sam izbegao mobilizaciju za Vijetnamski rat. Ne mogu da zamislim ni Žarka ni sebe kao ubice. Očita nemaštovitost.

Da li si ikada svirao na nečemu osim puške?, pitam Žarka koji spušta beležnicu i olovku kako bi bacio pogled preko doline koja se mreška od vrele svetlosti popodnevnog sunca.

Baš sam slušao zrikavce u tvom hrastovom grmu, odgovara mi on, a ti me sad pitaš o muzici. Roditelji su mi poklonili stari klavir kada sam bio mali. Kazali su mi da imam savršen sluh i poslali me u muzičku školu. Nekoliko godina kasnije zaljubio sam se u nastavnicu klavira, koja je u toj istoj školi predavala mom bratu Miloju. Bila je lepa, pijanistkinja, i bila je moja prva ljubav, moja prva žena. Slušao sam s njom klasičnu muziku, naročito Baha, koji joj je bio najomiljeniji. Kada mi je bilo samo četrnaest godina, lokalni džez muzičari često su vežbali na našem klaviru, pred mojom „nastavnicom muzičkog“. Jedan pijanista je bio mlađi brat svirača na trubi koji je otišao u Njujork i svirao s Vudijem Hermanom. On i ja smo ponekad zajedno svirali bluz, ja levom a on desnom rukom. On je bio kriv što sam napustio muzičku školu. Vodio me je u Beograd na koncerte muzičara koji su svirali na Njuport džez festivalu. Sve sam ih slušao uživo, te velike muzičare iz šezdesetih. Imao sam sreće. Tako je to bilo.

Žarko priča kako je slušao Luja Armstronga, Elu Fildžerald, *Modern džez kvartet*, Arta Farmera, Rolanda Kirka, Oskara Pitersona i Majlsa Dejvisa – bila je to muzika koju su iznedrili potomci robova u Nju Orleansu, pa je usavršena u Čikagu, Kanzas Sitiju, Njujorku i Los Anđelesu, američka muzika

koju su u komunističkom Beogradu izvodili crni muzičari koji su trpeli diskriminaciju u svojoj rođenoj zemlji. Elu Fiddžerald su odbili da ugoste u hotelu *Juta* u Salt Lejk Sitiju – nešto severnije od mesta gde smo sedeli. Kontraaltu Marion Anderson dopustili su da tu odsedne, ali samo ako pristane da se služi isključivo teretnim liftom.

Odrastao sam u osamljenom poljoprivrednom gradiću u severozapadnom delu Nju Meksika, gde je vrhunac muzičkih dešavanja bilo kada je jedan gostujući australijski hor dečaka izveo *Waltzing Matilda* pred malom publikom u klubu *Elks*. Išao sam na časove klavira kod jedne fine starije gospođe, koja se nakon mog poletnog ali nenadahnutog izvođenja Betovenove *Für Elise* saglasila kako nema nikakvog razloga da i dalje dolazim. Što se džeza tiče, žitelji našeg gradića su borbe za građanska prava i radikalne džez muzičare kao što su bili Čarls Mingus i Bili Holidej doživljavali kao neprijatelje naše voljene demokratije.

Beograd, kaže Žarko, prstom obeležavajući gde je stao u svojoj nanovo otvorenoj beležnici, Beograd je živ i otvoren grad, grad između kultura, između Istoka i Zapada. Nije se tada nalazio nigde – ili je bio baš u središtu. Pravi magnet za raznorazne umetnike, uključujući džez muzičare. Ovih dana, zbog Ane, često slušam baroknu muziku.

Posrećilo ti se s Anom, kažem mu. Uzeli ste se nakon dvadeset tri godine veze, a ti si rekao da je sve više voliš.

I dalje se tako osećam, odgovara mi Žarko.

Razgovarali smo o muzici.

Da, jesmo. Kada čujem džez, vratim se u detinjstvo. Pisanje *Knjige o muzici* s Davidom Albaharijem bilo mi je jedno od najljepših spisateljskih iskustava.

Pisanje knjiga *Ponavljanja* i *Vampiri & Razumni rečnik* s tobom, Žarko, meni je promenilo život. Dva sasvim različita glasa, jedan američki i jedan evropski, improvizovala su na temu melodije „Peter Handke“, na melodiju „putovanje“, na melodiju „američki zapad“, na melodiju „Jugoslavija“, na melodiju „uništenje Jugoslavije, koje su u delo sproveli nacionalistički kreteni“, na melodiju „američki vampiri“, na melodiju „prijateljstvo“. Tokom noćne vožnje kroz Nemačku na kraju puta opisanog u *Ponavljanjima*, Luj Armstrong i Ela Fiddžerald su plesali obraz uz obraz na radiju, što je bilo nadahnuće za naše paralelne, repetitivne, radikalno različite odgovore na ono što smo upravo iskusili u Austriji i Sloveniji... i kasnije za naše misli o zajedničkim iskustvima u Juti i duž Drine.

Sedeći na mom tremu, Žarko čas baca pogled niz dolinu ovenčanu planinama, a čas piše. Već godinama voli da koristi *Votermanova* nalivepera. Sada piše elegantnim *Karandašovim* perom, a ja svoje olovke kupujem na tuce u pakovanjima za deset dolara.

Žarko je u Beogradu eksperimentisao s umetnicima performansa, sa Erom Milivojevićem (a tu je bila i Marina Abramović), dok sam ja u Farmingtonu u Nju Meksiku čitao francuske i ruske romane... kao i, moram priznati, obimne romane Amerikanke ruskog porekla, zagrižene antikomunistkinje i sulude kapitalistkinje Ajn Rend. Dopadale su mi se scene seksa.

Da li si ikada bio komunista?, pitam.

Takvo pitanje bi postavio samo jedan Amerikanac, odgovara Žarko. U Kraljevini Jugoslaviji moj deda po majci bio je bogati zemljoposjednik, sa sto pedeset hektara zemlje. Komunisti su mu oduzeli zemlju, pa je postao skromni seljak – i to mu nije smetalo. Trojica njegovih sinova borili su se tokom rata u pokretu otpora i sva trojica su bili komunisti. Komunisti su bili heroji u ratu, a zemlja proizvod naše verzije komunizma. U školi smo učili da budemo patriote: „zemlja mala, ali nezavisna i hrabra“. Moj otac je bio komunista na poslu, ali ne i kod kuće, inače ne bih bio ovakav kakav sam. Godina 1968. za nas je bila nekakvo kolektivno sazrevanje – kao i u slučaju aktivista u Nemačkoj, Francuskoj, a moguće i u Sjedinjenim Američkim Državama. Nemci su morali da izađu na kraj s činjenicom da su njihovi roditelji bili nacisti, a mi smo znali da postoje žrtve komunističkog sistema; nismo bili naivni. Upoznao sam te s pesnikom koji je proveo četiri meseca u zatvoru zato što je Tita uporedio s medvedom – što je prilično doprinelo njegovom ugledu pesnika. Kada sam ti prvi put dolazio u posetu u SAD, prijavio sam se za vizu i morao da odgovorim na pitanje da li sam nekada bio član Komunističke partije. Da sam odgovorio sa „da“, vrlo je moguće da bih bio odbijen. Kakva je to demokratija?

Žarkov pogled preleće s jezera Juta na oblake koji su se skupljali nad planinom Timpanogos, pa na polje zasejano lucerkom stotinak i kusur metara niže od nas. Misli mu nose čizme od sedam milja. Misli mi lete s njegovih čizmama na to kako je stan mog brata izgledao nakon njegove smrti. Džon je isekao obrise svojih stopala iz jedne kartonske kutije, kako bi ih postavio u svoje radne cipele. Uramio sam taj karton

i u rupe ubacio crteže stopala od perja, trave i belutaka, koje je Miroslav Mandić nacrtao oslikavajući tragove svog poetskog hodočašća iz Jugoslavije do Helderlinovog groba u Tibingenu.

Da li je Mandić bio u istoj grupi sa Erom i tobom u Beogradu?

Ne, odgovara mi Žarko. Mandić je iz Novog Sada, jedan iz grupe tamošnjih konceptualnih umetnika. Oni i dalje sebe doživljavaju kao izvorište konceptualizma u Jugoslaviji. To je apsurdno. Svi smo mi bili u istom čamcu, koji je potonuo, kao što je poznato. U Beogradu smo svi bili vizuelni umetnici, osim mene, premda sam ja sačinio jedan komad konkretne poezije, koji si video u mom stanu. „Medex“. To je bilo za naš prvi performans, 1971. godine na BITEF-u.

Zamislio sam prošireni šestougao koji je Žarko izradio tako što je strateški otkucao medmedmedmed. Na vrhu dva oštra roja slova „z“ ulaze ili izlaze iz, doslovce, košnice.

Era je kreirao performans zvani *Medex*, priča Žarko. Živeli smo svi zajedno u kreativnoj komuni u stanu 10b u Ulici Ljube Didića. Nas trojica smo studirali književnost: Miodrag Vuković, jedan od najvećih srpsko-crnogorskih pisaca moje generacije – nas dvojica smo napisali nekoliko pesama zajedno; Nebojša Janković, koji je sada novinar u Kanadi, i ja. Era Milivojević nam se pridružio. Već je bio zapažen umetnik, skupa s Marinom Abramović, koja je postala zvezda u Njujorku. Naslov *Medex* potekao je od jugoslovenske firme za proizvodnju meda i proizvoda na bazi meda. Njihov slogan bio je „dobri i zdravi proizvodi“. Nas četvorica smo bili pčele.